

Διάλεξη του Νίκου Λυγερού με θέμα: "Μνήμη Μέλλοντος".
Δημοτικό Θέατρο Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Κόρινθος.
Δευτέρα 2 Μαρτίου 2015

Να σας πω την αλήθεια – γιατί, ούτως ή άλλως, δεν λέω και τίποτα άλλο – δεν περίμενα να ήμασταν τόσο πολλοί, αλλά, μια που είστε εδώ, μην ανησυχείτε, θα πω τα ίδια. Άρα μερικές λέξεις αρχικά, είναι να προχωρήσω πάνω σε αυτό το μονοπάτι. Ο φίλος μου άρχισε να εκθέτει μέσω του φωτός – είναι ότι δεν δίνουμε πολλή μεγάλη σημασία στις λέξεις. Έχει ενδιαφέρον, γιατί οι ξένοι δίνουν μεγαλύτερη σημασία στις λέξεις μας, απ’ ότι εμείς στις δικές μας. Εμείς, για να φανούμε έξυπνοι, πρέπει να ονομάσουμε τα μαγαζιά μας στα αγγλικά, γιατί πουλάει περισσότερο έτσι. Άρα, έχετε ανθρώπους που μπαίνουν σε μαγαζιά, που δεν ξέρουν καν τι είναι το όνομά τους, γιατί αυτοί συνηθίζουν να πηγαίνουν στον κύριο Θωμά. Πάνε στον χασάπη, ας πούμε, δεν έχουν δει Rocky για να καταλάβουν την επιγραφή Butcher. Άρα, το πρόβλημά μας είναι ότι μερικές φορές μάς ξαφνιάζει, όταν δημιουργούμε πάνω σε έννοιες που έχουμε επινοήσει. Μία που είναι πολύ σοβαρή – και νομίζω για σήμερα θα είναι ο ελκυστής μας – είναι ότι η λέξη ‘αλήθεια’ σε άλλες γλώσσες δεν λέγεται με τον ίδιο τρόπο. Εντάξει; Άρα, όσοι είναι πολύγλωσσοι – και ξέρετε ότι οι Έλληνες είναι συνήθως πολύγλωσσοι, ακόμα κι αν δεν ξέρουν άλλες γλώσσες. Το βλέπετε όταν καθοδηγούμε έναν τουρίστα, τού μιλάμε σε πέντε, έξι γλώσσες, πάνω-κάτω ξέρουμε πού θέλουμε να πάμε εμείς. Τώρα, αν αυτός καταλαβαίνει πού θέλουμε να πάμε εμείς, είναι ένα άλλο θέμα κι έχω δει συχνά να μπαίνουμε κι εμείς μέσα στο αυτοκίνητο, για να του πούμε εκεί που θέλουμε να πάμε. Άρα, βλέπετε ότι έχουμε και τη νοηματική. Όσον αφορά λοιπόν στις λέξεις, στα ελληνικά έχουμε τη λέξη ‘αλήθεια’ και δεν συνειδητοποιούμε αμέσως, ειδικά οι πιο μικροί, άρα για τους πιο μικρούς να ξέρετε ότι κάθε φορά που λέω ‘πιο μικρούς’ είναι για να μη λέω ‘μεγάλος’ και τσατιστούν. Άρα, λέω για τους πιο μικρούς. Άρα, όπως έλεγα, οι πιο μικροί, γιατί οι αρχαίοι Αιγύπτιοι μας έλεγαν ότι ήμασταν ένας πολιτισμός χωρίς άσπρα μαλλιά. Άρα, είμαστε όλοι μικροί, για τότε. Δεν συνειδητοποιούν ότι έχουμε συνδεθεί με τη μνήμη και ότι θεωρούμε ότι η αλήθεια είναι μία. Υπάρχουν μερικές θεωρίες, που έχουν βάλει πολλές, συνήθως καταλήγουν στη νομική και στην ρητορική. Η αλήθεια για μας είναι μία, ως Ελληνισμό, για ποιο λόγο; Γιατί είναι η άρνηση της λήθης. Άρα – έχει ενδιαφέρον – εμείς, αυτό που δεν ξεχνάμε, το ονομάζουμε ‘αλήθεια’ και μερικές φορές ξεχνάμε ότι αυτό που ονομάζουμε ‘αλήθεια’, είναι αυτό που δεν ξεχνάμε. Άρα έχουμε ένα θέμα, γιατί όταν λέμε ότι λέμε την αλήθεια και προωθούμε τη λήθη, έχουμε ένα πρόβλημα. Π.χ. υπάρχουν άνθρωποι που θεωρούν ότι μπορούν να αλλάξουν τα πάντα και μας ετοιμάζουν και μας λένε ότι πρέπει να κάνουμε *tabula rasa*. Στην πραγματικότητα, ακόμα και η έκφραση *tabula rasa*, που είναι λατινική, εκφράζει το γεγονός ότι σβήνω τα πάντα, για να αρχίσω τα πάντα. Απλώς για εμάς είναι η γενοκτονία μνήμης, γιατί δεν μπορείς να σβήσεις τα πάντα. Το να σβήσεις τα πάντα σημαίνει, κυριολεκτικά, ότι πεθαίνει η ιστορία και δεν πεθαίνει μόνη της, όπως θα έλεγε ο φιλόσοφος, την σκοτώνουμε· είναι διαφορετικό, δεν περιμένουμε καν να ψοφήσει, την βοηθάμε. Άρα, το θέμα τής

λήθης έχει επηρεάσει πάρα πολύ τον Ελληνισμό, για έναν λόγο πολύ απλό: είναι ότι είμαστε τρεις κι ο κούκος. Καταλάβατε; Στην Κίνα όταν έχουν πρόβλημα λήθης, κάποιος θα το θυμηθεί. Εμείς, βέβαια, εδώ σήμερα το κάνετε εξ επίτηδες και ήρθατε πιο πολλοί, αλλά συνήθως είμαστε μόνο αυτοί που είμαστε, άρα δεν είναι και πάρα πολλοί. Θυμάστε ότι κάθε φορά έχουμε μια ταλάντωση μεταξύ δύο σταθερών επιπέδων. Το ένα είναι «εμείς είμαστε οι πιο καλοί στον κόσμο και είμαστε τόσο καλοί που είμαστε ακόμα και εξωγήινοι», το άλλο είναι ότι «ούτως ή άλλως εμείς είμαστε του φθόνου και δεν μπορείς να κάνεις τίποτα». Άρα, ανάμεσα στα δύο αυτά υπάρχει βέβαια ο Ελληνισμός, που δεν έχει καμία σχέση ούτε με το ένα, ούτε με το άλλο. Άρα μια αναφορά στον Ελληνισμό κι έχει δίκιο. Έχεις δίκιο, πολύ περισσότερο απ' ό,τι νομίζεις, θα σας το πω πολύ απλά. Αν ο Ελληνισμός ήταν εναντίον της Ανθρωπότητας, θα ήταν ντροπή να είσαι Έλληνας. Καταλάβατε; Ο Ελληνισμός έχει εξωστρέφεια, είναι δώρο του Χρόνου στην Ανθρωπότητα. Άρα, άμα ο Ελληνισμός ήταν εναντίον της Ανθρωπότητας, τότε δεν αξίζει. Αν η Ανθρωπότητα θεωρεί ότι ο Ελληνισμός είναι τόσο σημαντικός '-ισμός', από όλους αυτούς που έχουμε δει, και παραμένει θετικός, είναι επειδή βλέπει ό,τι έχει προσφέρει, δεν το έχει κρατήσει μόνο για τον εαυτό του. Άρα ο Ελληνισμός το χειρότερο που μπορούμε να του κάνουμε, γιατί έχουμε πει διάφορα. Ευτυχώς που υπάρχουν και οι μελετητές, που ξέρουν ότι, αυτά που λέμε τα διάφορα, είναι απόκρυφα και δεν έχουν γραφτεί ποτέ, ουσιαστικά, από αυτούς που λέμε ότι έχουν γίνει. Το χειρότερο πράγμα που μπορείτε να κάνετε στον Ελληνισμό, είναι να του αφαιρέσετε τους άλλους· γιατί, για να κάνεις προσφορά και να είσαι γενναιόδωρος, πρέπει να υπάρχει ο άλλος· άρα, όταν δεν υπάρχει ο άλλος, σου αφαιρεί το γενναιόδωρο στοιχείο που έχεις ενσωματωμένο μέσα σου, γιατί πάντοτε προσπαθείς να προσφέρεις στους άλλους. Άρα το θέμα της προσφοράς με τον Ελληνισμό είναι λίγο παράξενο και, μερικές φορές, όταν δεν το έχουμε στο μυαλό μας, το εκφυλίζουμε. Πολλοί από τους Έλληνες θεωρούν ότι ο στόχος τής ζωής τους – και μην στεναχωρηθείτε, αν είστε σε αυτή την περίπτωση θα πείτε ότι είναι για τα μικρά παιδιά –, πολλοί λοιπόν από τους Έλληνες, ο στόχος τους είναι να έχουν ένα σπίτι. Μετά, εφόσον το κάνουν, θυμούνται ότι δανείστηκαν. Λεπτομέρεια! Μετά, εφόσον το έχουν ξεπληρώσει, όταν γίνεται αυτό σε ανθρώπινη ζωή, γιατί μερικές φορές το μεταφέρουμε κιόλας, είναι και οι άλλοι που συνεχίζουν, θέλουμε να το αφήσουμε κληρονομιά και πάνω-κάτω, όπως ξέρετε, καταλήγουμε να έχουμε ένα λαό που έχει ένα σπίτι εδώ, ένα σπίτι εκεί, ένα σπίτι εκεί, βέβαια δεν τα έχουμε ποτέ μαζί. Αυτό δεν μας πειράζει, είναι η τεχνική της στρατηγικής να έχετε διασπορά. Όταν έχετε διασπορά δεν μπορούν να σας τα βομβαρδίσουν όλα μαζί, εντάξει; Γι' αυτό να προσέχετε, όταν έχετε αντιπαροχή, μην τα δίνετε όλα στο ίδιο σημείο. Άρα, εδώ, με το θέμα της διασποράς, σιγά-σιγά δεν καταλαβαίνουμε την ουσία και η ουσία είναι μία – όχι αυτή που νομίζετε, επειδή ξέρετε από τραγούδια. Η ουσία είναι ότι ο Ελληνισμός αποφάσισε να χτίζει σπίτια πάνω στη θάλασσα. Αυτό είναι γαμάτο! Γιατί όλοι οι κόπανοι μπορούν να φτιάξουν ένα σπίτι πάνω στη γη. Και πολύ κόπανος να είσαι, στέκει. Όταν είσαι το παραμικρό ηλίθιος πάνω στη θάλασσα, έχεις ένα θέμα. Πας κατευθείαν στο βυθό! Άρα άμα το σκεφτείτε... Έλεγα σε μια άλλη διάλεξη, που αναρωτιόμουν πόσο βάρβαροι μπορεί να είναι, τους έλεγα «άμα θέλατε να μετακινήσετε την Ελλάδα, γιατί δεν σας αρέσει εκεί που είναι...», αλλά, όσο

βάρβαροι και να ήταν, κανένας δεν τόλμησε να τη βγάλει εκτός Μεσογείου. Σου λένε, «εντάξει υπάρχουν και όρια, μπορεί να μετακινηθεί λιγάκι, αλλά όχι και να βγει από τη Μεσόγειο». Θα ήθελα, λοιπόν, να σας κάνω την εξής ερώτηση: θέλω να φανταστείτε τον Ελληνισμό χωρίς καράβια, μόνο με σπίτια. Θα μου πείτε «είναι δύσκολο». Όχι, λέγεται 'ελλαδισμός'. Γιατί είναι ο καθένας στο χωράφι του, ο καθένας στο χωριό του κι άμα είναι από το άλλο χωριό, είναι αναγκαστικά εχθρός και όσο πιο κοντινό είναι το χωριό, τόσο πιο εχθρός είναι. Ευτυχώς που έχουμε και αληθινούς εχθρούς, που μερικές φορές μας αναγκάζουν να είμαστε με το διπλανό χωριό, για να πολεμήσουμε τους άλλους. Άρα – ο Θεός βοηθάει σε αυτό – από εχθρούς έχουμε, γι' αυτό είμαστε ακόμα μαζί· γιατί είμαστε μαζί, ακόμα κι από μακριά. Θέλω να σας πω αυτή την ιδέα, λοιπόν, το θέμα της θάλασσας. Όταν επιλέγεις να χτίσεις πάνω στη θάλασσα, δεν πρέπει μόνο να έχεις νοημοσύνη, πρέπει να έχεις και κότσια. Γιατί, ξέρετε, άμα πάρετε τώρα έναν κανονικό άνθρωπο, δηλαδή ένα άτομο, και του πείτε «βάλε όλη την περιουσία σου πάνω σ' ένα καράβι», θα το σκεφτεί, ακόμα κι αν υπάρχει χορηγός από Ελβετία. Θυμάστε ότι η Ελβετία δεν έχει θάλασσα, έχει βέβαια το σύνταγμα του Καποδίστρια. Σας το λέω αυτό, γιατί η θάλασσα είναι κάτι το δυναμικό, αλλάζει συνεχώς, άρα δεν έχετε τίποτα το σταθερό και, ξαφνικά – εδώ είναι το πιο εντυπωσιακό –, σας υπενθυμίζω ότι είναι μερικοί λαοί που λένε ότι ξέρουν από θάλασσα, στην πραγματικότητα ξέρουν από λίμνες, γιατί πρέπει να βλέπουν την ξηρά· άμα δεν βλέπουν την ξηρά δεν πάνε πιο πέρα. Οι δικοί μας είναι από αυτούς τους θεότρελους, που ήταν ικανοί να είναι μέσα στη θάλασσα, χωρίς να βλέπουν ούτε ένα σημείο ξηράς. Αυτό ξέρετε πόσα κότσια θέλει; Αλλά δεν θέλει μόνο αυτό, θέλει και μυαλό, γιατί όταν δεν βλέπετε ούτε ένα ίχνος ξηράς, τότε το μόνο που σας καθοδηγεί είναι αυτά που είναι εκτός γης. Και βλέπετε, λοιπόν, πόσο φυσιολογικό είναι να είσαι πάνω στη γη, να κυκλοφορείς πάνω στη θάλασσα και να σε βοηθάνε μόνο πράγματα που είναι εκτός γης· ε, πρέπει να το έχεις αυτό, δεν πας έτσι τυχαία. Το άλλο που καταλαβαίνει γρήγορα ο Έλληνας με την θάλασσα, είναι ότι η θάλασσα είναι πιο έξυπνη από αυτόν. Όταν ακούτε για κάποιον ότι είναι καλός καπετάνιος και τα βγάζει πάντα πέρα, μην μπαίνετε στο καράβι του. Όταν ακούτε ότι δεν βγαίνει πάντα, τότε να μπαίνετε, γιατί αυτός που είναι καλός σε επίπεδο στρατηγικής και νοημοσύνης, είναι αυτός που ξέρει ότι υπάρχουν και όρια που δεν πρέπει να ξεπεράσεις, γιατί δεν υπάρχει πια επιστροφή. Άρα, το μη αναστρέψιμο είναι μια κίνηση πολύ σημαντική, όταν είμαστε λίγοι. Άρα θέλω να σας πω το εξής, φανταστείτε τώρα ότι όλη η περιουσία σας είναι πάνω σ' ένα καράβι. Όλη, δηλαδή να μην έχετε τίποτα άλλο και θέλω να σκεφτείτε πώς βλέπετε την θύελλα, θα δείτε ότι πολύ γρήγορα θα φτιάξετε λιμάνι. Ε, ναι. Άρα ένα άλλο πρόβλημα που έχουμε με τα λιμάνια. Οι περισσότεροι από μας θεωρούν ότι τα λιμάνια είναι φτιαγμένα για να φεύγουμε, ενώ τα λιμάνια είναι φτιαγμένα για να επιστρέφουμε. Για έναν πολύ απλό λόγο: είναι εύκολο να φεύγεις, είναι δύσκολο να επιστρέφεις. Κοιτάζτε το με τη ζωή σας. Όλοι φεύγουν· πόσοι επιστρέφουν. Δεν έχουν φτιάξει λιμάνι, γι' αυτό. Άρα το λιμάνι είναι λίγο παράξενο, γιατί, άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, είναι πολύ χαρακτηριστικό του Ελληνισμού, γι' αυτό είναι πραγματικά βρισιά όταν τρώτε μπιζόλες στο λιμάνι – αλλά, τέλος πάντων, πού να το ξέρετε –, γιατί το λιμάνι είναι ένα κομμάτι θάλασσας μες την ξηρά. Που αυτό πρέπει να το σκεφτείς, για να το

κάνεις αυτό. Πολύ συχνά ακούτε ανθρώπους, ειδικά τους μηχανικούς που έχουν μια θέση ανάποδη σε σχέση μ' αυτά, που λένε έχουμε το λιμάνι, κάνουμε επεκτάσεις πάνω στη θάλασσα και δεν καταλαβαίνουν ότι όσο πιο μεγάλο γίνεται το λιμάνι, τόσο μεγαλύτερη σημασία έχει η θάλασσα στη ξηρά. Άρα το λιμάνι δεν είναι φτιαγμένο για να φεύγουμε όπως είπαμε, αλλά για να επιστρέφουμε. Θα μου πείτε τότε «γιατί να επιστρέφουμε»; Η ιδέα είναι ότι η θάλασσα είναι ο χώρος του ταξιδιού, ενώ το λιμάνι είναι ο ακίνητος χώρος. Άρα έχει ένα πρόβλημα θεωρητικά, πώς το ακίνητο μπορεί να καθορίσει αυτό που κινείται, ενώ έχουμε το δείγμα από τότε που υπάρχει ο Προμηθέας. Είναι πολύ απλό, είναι ο φάρος. Ο φάρος είναι από τα πιο χρήσιμα στοιχεία που υπάρχουν για ένα καράβι, ενώ δεν μπαίνει ποτέ σε καράβι και στέκεται πάντοτε ακίνητο, για να βοηθάει αυτούς που κινούνται. Είναι σπάνιοι αυτοί που σκέφτονται να φτιάξουν φάρους για την επιστροφή. Αυτό, βλέπετε, έχει σχέση με τη στρατηγική σκέψη. Οποιοσδήποτε, ένα παιδάκι – είπαμε για τα παιδάκια ε, θυμάστε – ένα παιδάκι παίρνει μια βαρκούλα και φεύγει, μετά την πατάει, γιατί δεν μπορεί να επιστρέψει, δεν το έχει σκεφτεί, μετά κάνει τόσο καιρό να επιστρέψει που φτάνει το βράδυ και μετά δεν ξέρει πού είναι εκεί που ήθελε να πάει. Ενώ βέβαια αν είχε ανάψει φάρο πριν, θα ήξερε. Σας το λέω αυτό, γιατί μπορεί να ξανασκεφτείτε γιατί ανάβετε το κερί στην εκκλησία στην αρχή και όχι μετά. Έτσι, απλώς, για να είστε λίγο προβληματισμένοι και να δείτε πόση αξία δίνουμε σε μερικά σημεία. Ο φάρος είναι ένα σύστημα αναφοράς, που άμα το σκεφτείτε τώρα ορθολογικά, τι είναι ο φάρος; Ο φάρος είναι κομμάτι του ουρανού πεσμένο στον κόσμο. Στην πραγματικότητα τι κάνατε; Κατεβάσατε το αστέρι που σας καθοδηγεί. Άρα – βλέπετε πράγματα παράξενα που κάνουμε –, είμαστε στην ξηρά και είμαστε ευχαριστημένοι, το πρώτο πράγμα που κάνουμε, φέρνουμε ένα λιμάνι, που είναι η θάλασσα μες την ξηρά και μετά κατεβάζουμε κι ένα κομμάτι του ουρανού, για να είμαστε στη ξηρά, αλλά με καθοδήγηση και με συστηματικότητα. Αυτό σημαίνει πρακτικά τι; Σημαίνει ότι οι Έλληνες είναι παράξενοι. Όχι περίεργοι, παράξενοι. Και ξέρετε, βάζουμε μόνο το 'παρά', επειδή δεν έχουμε τον 'τροπο', δεν έχουμε την υπερβολή στην Ελλάδα. Οι άλλες χώρες έχουν την υπερβολή, λένε «εδώ το παράκανες», αλλά εμείς δεν έχουμε το 'παράκανες', το 'παράκανες' όταν εννοούμε «το παράκανες» είναι το 'έκανες'. Αυτοί σου λένε «ναι υπάρχει κι αυτή η έκφραση που έχει σχέση με την γαμηλιότητα». Άρα, σε μας η υπερβολή είναι απλώς το ανάλογο από μια παραβολή. Έχει ενδιαφέρον, άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, ότι όλα αυτά, άμα τα συνδυάσετε και συνδυάσετε ακόμα και τον τίτλο της διάλεξης, θα πείτε «εντάξει, τώρα κατάλαβα γιατί είναι παράξενος». Επειδή έχουμε το ελληνικό στοιχείο, γιατί βέβαια άμα κάποιος, εκτός από τον φίλο μου, σας έβλεπε μέσα στον δρόμο και σου έλεγε «πού πας» και του λέγατε «πάω να δω μια διάλεξη που μιλάει για τη *Μνήμη Μέλλοντος*» - εντάξει -, χωρίς καμιά προετοιμασία, νομίζω, θα είχατε μια αντίδραση, θα σας έλεγε «ή για τη 'Μνήμη' θα μιλήσετε ή για το 'Μέλλον', αλλά όχι και τα δύο μαζί». Και, ξέρετε, η *Μνήμη Μέλλοντος* δεν είναι το μέλλον της μνήμης. Ναι, δεν φαίνεται τόσο κατανοητό σε όλους από τις φάτσες που μου κάνετε τώρα. Άρα, θα το αναλύσουμε λίγο. Το καλό με τους Έλληνες είναι εκφραστικοί, είναι εκφραστικοί, δεν μπορείς να φανταστείς αμέσως· είναι συμμετοχικός λαός, συμμετέχει, επειδή δεν έχει μετοχές συμμετέχει. Άρα, αμέσως φαίνεται τι είπε τώρα, ενώ σε άλλους είναι «άσε τον να

λέει, μετά θα δούμε». Εμείς ακόμα και το «άστο να λέει» δυσκολευόμαστε, γιατί θέλουμε να μάθουμε πού το πάει.

Άρα, *Μνήμη Μέλλοντος*, η ιδέα ποια είναι. Είναι ότι όταν παράγουμε πράξεις, πράξεις όχι κινήσεις, και θα δείτε ότι ο Ελλαδισμός είναι γεμάτος κινήσεις, γεμάτος. Κινούμαστε για να πούμε ότι κάναμε κάτι, ενώ στην πραγματικότητα είναι επειδή κινήθηκαν που δεν κάναμε τίποτα. Όταν σας λέει κάποιος φίλος σας «άστα να πάνε σήμερα, δεν μπορείς να φανταστείς τι έκανα», συνήθως θα σας βγάλει ένα κατεβατό, στο τέλος καταλάβατε ότι δεν έχει κάνει απολύτως τίποτα, απλώς έτρεχε. Άρα είναι μοντελοποίηση του Βέγγου. Όταν τρέχουμε πολύ, δεν προλαβαίνουμε να καθίσουμε. Ενώ δεν υπάρχει σκέψη όταν τρέχεις. Άρα, είναι μερικοί που ξεκινάνε το τρέξιμο και όταν τους ρωτάς στο ενδιάμεσο «που πας», σου λένε «τρέχω δεν προλαβαίνω να σου μιλήσω». Μετά επιστρέφουν και λένε «εσύ γιατί κάθες εδώ;» Άρα, η πράξη και η κίνηση. Η κίνηση είναι αυτό που γίνεται και δεν παράγει έργο, η πράξη παράγει έργο. Άρα, πώς παράγει έργο; Παράγει έργο διαμορφώνοντας μια διαφορά μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντος. Υπάρχει το πριν και το μετά με την πράξη, με την κίνηση δεν υπάρχει. Το πρόβλημα λοιπόν με την πράξη είναι ότι είναι μη αναστρέψιμη. Δεν μπορείς να πας πίσω. Άρα, οι Έλληνες το βρήκαν αμέσως ότι έχει ένα πρόβλημα η πράξη και για αυτό αποφάσισαν να σκέφτονται πριν και όχι μετά. Γι' αυτό είμαστε του Προμηθέα και όχι του Επιμηθέα. Του Επιμηθέα, το κάνουμε όλοι. Αυτό είναι εύκολο. Άρα, η σκέψη πρέπει να έρθει πριν την πράξη. Σημαίνει ότι χρειάζεται προετοιμασία, σημαίνει ότι χρειάζεται και καθοδήγηση μερικές φορές, γιατί ξεχνιόμαστε λίγο στις λεπτομέρειες. Άρα, η πράξη θα παράγει μια μη αναστρέψιμη κίνηση, η οποία θα παράγει ουσιαστικά Στρατηγική. Θα είναι μια στρατηγική κίνηση η πράξη. Δεν θα είναι μόνο μια τακτική. Δεν θα είναι μια πράξη συνήθειας, δεν υπάρχει πράξη συνήθειας. Όταν λέτε κάτι το καινούριο σε κάποιον και σας λέει «εγώ έχω συνηθίσει αλλιώς», να του λέτε αμέσως «η συνήθεια σκοτώνει τη σκέψη». Μετά βέβαια μπορείτε να του προσθέσετε και ποιος είναι ο λόγος της αδράνειας. Άρα, για αυτό βλέπετε ότι δεν έχει σημασία αρχικά η αδράνεια, έχει σημασία η απραξία. Η απραξία είναι ένα πρόβλημα και γεμίζει τη συνήθειά μας και δυστυχώς έχει ένα άλλο θέμα, είναι ότι δεν μετατρέπει την ύπαρξή μας σε ζωή. Άρα, είναι πολλοί από εμάς που θεωρούν ότι επειδή υπάρχουν, ζουν. Και αυτό (το μπουκάλι νερού) υπάρχει. Θέλει πολύ δουλειά για να ζήσουμε. Ουσιαστικά πρέπει πρώτα, για να ζήσουμε, να πεθάνει η αθανασία μας. Όταν είμαστε μικροί, νομίζουμε ότι είμαστε αθάνατοι. Οι γονείς μας βέβαια ξέρουνε ότι δεν είμαστε. Άρα, εμείς κάνουμε ότι νά 'ναι, οι γονείς γίνονται «λευκοί» όταν μαθαίνουν τι έχουμε κάνει, δεν θέλω να σας κατεβάσω έναν κατάλογο με αυτά που κάναμε και με τ' αδέρφια μου. Μετά αναρωτιόμαστε, γιατί ασπρίζουν τα μαλλιά των γονιών. Πώς να μην ασπρίσουν και πώς να μην τα χάσουν όταν τα τραβάμε. Στην πραγματικότητα οφείλεται στο γεγονός ότι αρχικά οι μικροί δεν ξέρουν ότι πεθαίνουν. Και βέβαια φταίμε και οι μεγάλοι, γιατί συνήθως όταν πεθαίνει κάποιος, δεν τους λέμε ότι πέθανε, του λέμε ότι «έφυγε». Ενώ το πρόβλημά μας είναι ότι δεν επιστρέφει, όχι ότι έφυγε. Ισχύει και για το διαζύγιο, αλλά, συνήθως εδώ, λέμε για το περίπτερο και τα τσιγάρα. Μην χαμογελάτε, δείχνει βιωματικό. Άρα, στην πραγματικότητα αυτό που

έχει μεγάλη σημασία είναι ότι η ζωή μας αρχίζει όταν ξέρουμε ότι δεν έχουμε πια αθανασία.

Άρα, ο Ελληνισμός, επειδή είναι πολύ μικρός, κατάλαβε αμέσως ότι είναι θνητός. Για να καταλάβετε το ανάλογο, η Ανθρωπότητα χρειάστηκε το 1945, για να καταλάβει ότι είναι μικρή. Χρειάστηκε να υπάρχει η ατομική βόμβα, για να καταλάβει ότι μπορεί και να τα τινάξουμε όλοι με τις βλακείες που κάνουμε. Άρα, ο Ελληνισμός επειδή ήμασταν τρεις και ο κούκος, εντάξει εάν τσακώνονται οι τρεις, ο κούκος δεν τα βγάζει πέρα, έχουμε τελειώσει. Άρα, κοιτάξτε τώρα πως πάει. Επειδή εμείς ξέρουμε ότι είμαστε θνητοί, μάθαμε και σε άλλους να είναι θνητοί. Ειδικά στους Πέρσες. Ενώ αυτοί ήταν «αθάνατοι». Έτσι έλεγαν. Άρα, έχει ενδιαφέρον, όταν παίρνεις, λοιπόν, τους Σπαρτιάτες, που είναι θνητοί και πολεμούν τους Πέρσες, που είναι «αθάνατοι» και πεθαίνουν οι Πέρσες. Είναι μάθημα ζωής ο θάνατος. Γιατί πρώτα από όλα αρχίζουμε με τον θάνατο και μετά είναι η ζωή. Στην πραγματικότητα, στην ωρίμανση του παιδιού βοηθάει πάρα πολύ να πεθάνει κάποιος από την οικογένεια. Δεν το λέω να το κάνετε εξεπίτηδες. Λέω απλώς ότι όταν το ζουν από κοντά, γρήγορα, καταλαβαίνουν καλύτερα τι σημαίνει να χάνεις κάτι. Άρα, αυτή εδώ η παράδοση στον Ελληνισμό είναι ότι εμείς δεν αφήνουμε κάποιον πίσω. Επειδή είμαστε λίγοι. Τώρα πρέπει να πω ένα ανέκδοτο, γιατί βλέπω τις φάτσες σας. Είναι ο Έλληνας που πάει στην Κίνα και βλέπει πολύ κόσμο και λέει «πώς λέγεται αυτό το χωριό»; «Δεν είναι χωριό, είναι στάση λεωφορείου». Καταλάβατε; Για να το καταλάβουν αλλιώς οι άλλοι, γιατί είμαστε τόσο πολύ της Στρατηγικής, γιατί έχουμε κάνει τόσα πολλά μαθηματικά, γιατί έχουμε επινοήσει τόσες επιστήμες, είναι ακριβώς επειδή είμαστε λίγοι. Άρα, επειδή είμαστε λίγοι, αναγκαστήκαμε, για να είμαστε διαχρονικοί, να είμαστε σπάνιοι. Το πρόβλημα είναι ότι το σπάνιο δεν είναι σπάνιο για το σπάνιο. Άρα, μετά συνηθίζουμε να είμαστε εμείς. Όταν οι άλλοι μιλάνε για τους Έλληνες «τι έχετε κάνει ρε παιδιά; Τρεις και ο κούκος και όλα αυτά»; Εμείς λέμε «εντάξει μωρέ, έχουμε κάνει και άλλα, δεν τα ξέρετε όλα». Ας πούμε, οι άλλοι έχουν τρεις πέτρες και λέγεται 'μουσείο'. Εμείς έχουμε μουσεία και τα ονομάζουμε 'αποθήκη'. Τα μεγέθη είναι διαφορετικά. Γιατί είμαστε λαός του Χρόνου και όχι του χώρου. Ο μόνος τρόπος που βρήκαμε να είμαστε πολλοί, είναι να συνεχίσουμε να είμαστε. Άρα, άμα πάρετε όλους τους Έλληνες που έζησαν στην Ιστορία, είμαστε ένα ποσό, δεν μπορείς να πεις. Γιατί, βέβαια, ήταν άλλοι που ήταν πολλοί, αλλά μετά εξαφανίστηκαν. Ενώ εμείς πάντα τρεις και ο κούκος, σταθερά, αλλά σε βάθος χρόνου. Δηλαδή εμάς δεν μας ξαφνιάζει καθόλου να περνάμε από μία περιοχή που βλέπουμε ας πούμε επιγραφές που έχουν 3000 χρόνια. Το σκέφτεστε τώρα; Αναρωτιέστε, λέτε μήπως είναι παγίδα, παγίδα είναι. Ήθελα να δω εάν έχετε ανάδραση. Χρειάζεται λίγο μικρότερο από 3000 χρόνια. Αλλά αυτό που έχει σημασία είναι ότι έχουμε λύσει ένα πρόβλημα, που είναι πολύ παράξενο, ως Έλληνες, είναι ότι καταλάβαμε ότι είμαστε θνητοί· κατά συνέπεια, ο πολιτισμός μας είναι εφήμερος, αλλά θέλουμε να είναι ακόμα εδώ. Και ο τρόπος που το λύσαμε είναι να ενσωματώνουμε τον Χρόνο μέσα στις πράξεις μας. Έτσι παράγουμε έργο κι έτσι είμαστε διαχρονικοί. Άρα στον Ελληνισμό δεν μετράμε με εργατοώρες, αλλά μετράμε με εργοώρες. Δεν κοιτάζουμε θέσεις εργασίας. Κοιτάζουμε αν παράγουμε έργο. Είναι

αυτή η παραγωγή έργου και αυτή η διαχρονικότητα που μας επέτρεψε να λύσουμε ένα πρόβλημα και να καταφέρουμε να κάνουμε αθάνατο το εφήμερο. Γιατί είμαστε εφήμεροι, αλλά το έργο μας είναι αθάνατο. Μερικές φορές σας λένε κάτι ραγιαδες, ότι είναι πολύ βαρύ να έχεις αυτό πίσω σου. Κανονικά εδώ πρέπει να χρησιμοποιήσω μια λέξη νεωτεριστική, που χρησιμοποιεί τρεις συλλαβές, με τρεις φορές το άλφα. Να του πεις δηλαδή «προτιμάς να είναι πίσω, μπροστά ή να μην έχεις;» Γιατί ξέρετε κάτι; Είναι πολλοί που θα ήθελαν να αγοράσουν την Ιστορία μας. Να αγοράσουν μέλλον είναι εύκολο. Κάνεις επενδύσεις, παράγεις μέλλον. Να αγοράσεις Ιστορία έχεις ένα πρόβλημα, γιατί πάει προς τα πίσω. Εμείς το παρουσιάζουμε, μερικές φορές, σαν να είναι βαρίδιο. Και δεν καταλαβαίνουμε ότι είμαστε η συνέχεια από όλη αυτή την αλυσίδα. Άρα, όταν είσαι η συνέχεια από όλη αυτή την αλυσίδα, έχεις ένα πρόβλημα. Είναι «μήπως είσαι ο τελευταίος κρίκος, που θα το σταματήσεις εσύ». Άμα κάνεις κάτι το οποίο πάει στραβά, τι θα γίνει μετά; Όλη αυτή η αλυσίδα χάθηκε; Όλοι αυτοί που θυσιάστηκαν για να υπάρχει αυτή η αλυσίδα χάθηκε, επειδή φταις εσύ; Ναι. Γιατί, βλέπετε, το να είμαστε λίγοι σε κάθε χρονική στιγμή, σημαίνει, ότι είμαστε υπεύθυνοι για όλους τους άλλους. Άρα, είμαστε υπεύθυνοι βέβαια και για τους νεκρούς μας και για τους αγέννητους. Και γι' αυτό, βλέπετε πόση μεγάλη σημασία δίνουμε στους νεκρούς. Είμαστε απίστευτοι, άμα το σκεφτείτε. Ανεχόμαστε πολλά ως Ελληνισμός. Πολλά, πολλά. Κάτι που δεν ανεχόμαστε, είναι να χτυπήσει κάποιος νεκρό. Αυτό το θεωρούμε απαράδεκτο. Άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, αφού είναι ήδη νεκρός, τι σε νοιάζει αν τον χτυπάν; Ε; Σκεφτείτε για λίγο, ας πούμε σκεφτείτε ότι δεν είστε Έλληνες για μερικά δευτερόλεπτα και λες αφού είναι νεκρός, τι σε νοιάζει; Όχι, μας νοιάζει. Γιατί είμαστε η συνέχεια των νεκρών. Αυτό βλέπετε ότι δεν το νοιώθουμε συχνά, αλλά βέβαια όταν κάποιος πάει και χτυπάει έναν τάφο ή σπάει ένα νεκροταφείο, εκεί πέρα τα παίρνουμε εντελώς. Κι άμα το σκεφτείτε, ακόμα και η τραγωδία της Αντιγόνης, βασίζεται σ' αυτήν την ιδέα. Μόνο! Βασίζεται στο ότι όποιος και να είναι ο άλλος, αν είναι νεκρός, έχει δικαίωμα ταφής. Τίποτα άλλο! Δεν το συζητάμε. Γι' αυτό ακόμα κι όταν έρχεται ο Κρέοντας, ο οποίος είναι νόμιμος και λέει δεν θα έχει ταφή αυτός, η Αντιγόνη θα του πει «εσύ με ποιο δικαίωμα αλλάζεις τους νόμους μας;» Αυτό είναι απίστευτο, άμα το σκεφτείτε. Γιατί, κάντε το αυτό σε μια δικτατορία, να δείτε πώς πάει. Άρα, είμαστε τα παιδιά της Αντιγόνης, γιατί συνεχίζουμε αυτόν τον αξιακό τρόπο ζωής. Δηλαδή ο Ελληνισμός, όταν ακούτε πολλά πράγματα εναντίον μας, συνήθως είναι οι δικοί μας. Άρα μην ανησυχείτε, μην ανησυχείτε. Από τότε είχαμε λαμόγια και ραγιαδες. Πάντα! Τους έχουμε μαζί μας. Δεν μας πειράζει. Ούτως η άλλως, η εξέλιξη του Ελληνισμού τους βοήθησε και αυτούς. Είναι όπως, ξέρετε, σ' έναν ρινόκερο τα μικρά πουλάκια, που κάθονται. Εντάξει. Κάνουν τσίου τσίου, πουλάκια είναι, δεν έχουν ούτε ferrari ούτε το άλλο, αλλά δεν μας πειράζει. Αυτό που έχει σημασία είναι το τι παράγουμε εμείς. Άμα το σκεφτείτε τώρα ορθολογικά, θα καταλάβετε ότι μερικά πράγματα τα παρουσιάζουμε μ' έναν τρόπο εύπεπτο, ενώ δεν είναι και χρειάστηκαν μεγάλη προετοιμασία. Το αγαπημένο μου παράδειγμα είναι ο Θεμιστοκλής, όταν λέμε ότι τα πήγε πολύ καλά στη Σαλαμίνα, γιατί κατάλαβε τον χρησμό. Πόσο κουμπούρας είσαι, για να πιστεύεις αυτό το πράγμα, εφόσον τα καράβια τα έφτιαχνε δέκα χρόνια πριν τον χρησμό. Στην πραγματικότητα ο Θεμιστοκλής είχε προετοιμάσει όλο το έδαφος, είχε ανοίξει το

Λαύριο, ασήμι, μόλυβδο, είχε καθαρίσει και μερικούς. Είναι θέμα πορείας. Γιατί είχε προβλέψει ότι αυτοί σε κάποια φάση θα είναι εναντίον του. Σε ποιά φάση; Όταν θα χρειαστεί να φτιάξουν καράβια, για να ετοιμάσουν το ναυτικό. Μετά, λοιπόν, ξαφνικά, όταν έρχεται ο χρησμός, ο Θεμιστοκλής λέει «ξέρω τι είπε». Αυτό είναι γαμάτη κίνηση, να τη θυμάστε. Δηλαδή, κανένας δεν έχει καταλάβει τι λέει ο χρησμός, αλλά εσείς πετάγεστε και λέτε «εγώ ξέρω». Μετά το λέτε και λένε «μπορεί». Άρα, όταν μας λέει, ας πούμε, ο Θεμιστοκλής ότι βέβαια ο χρησμός εξηγεί ότι θα πρέπει να προστατευθούμε από τα καράβια, δεν επισημαίνει, με αστερίσκο, ότι είναι έτοιμα εδώ και δέκα χρόνια. Γιατί φανταστείτε τώρα να ήμασταν αρκετά κόπανοι, να μην πιστεύαμε τον Θεμιστοκλή, και να φτιάχναμε τα καράβια μετά τον χρησμό. Αυτή η διάλεξη θα γινόταν στα Περσικά. Ε ναι, αυτά είναι τραγικά λάθη! Γιατί; Ξέρετε ποια είναι η διαφορά; Η μεγάλη διαφορά είναι ότι όταν είσαστε στις Θερμοπύλες, όταν είσαστε στον Μαραθώνα, πάνω κάτω φέρνετε το πεζικό. Το θέμα είναι όταν φέρνετε ναυτικό. Δεν μπορεί ξαφνικά να το πεις ακόμα και στον φίλο σου, που τον εμπιστεύεσαι. Μπορείς να του πεις «πάρε ένα σπαθί, ρε παιδί μου, και πάρε και μια ασπίδα!». Αλλά «πάρε ένα καράβι»; Θα μου πει «καλά, ρε Νίκο, πού θα το βρω το καράβι». Ωραία. Και επιπλέον έχουμε και ένα πρόβλημα μεταφοράς. Άρα, στην πραγματικότητα, είναι μια τεράστια προετοιμασία. Ο Ελληνισμός πάντοτε προετοιμάζεται. Πάντοτε! Αλλά στον χώρο του. Έχετε ποτέ σκεφτεί γιατί εμείς έχουμε επιλέξει το μάρμαρο; Γιατί στη Γλυπτική πρέπει να είσαι πολύ μεγάλος ηλίθιος για να διαλέξεις το μάρμαρο, άμα θες να διευκολύνεις τον εαυτό σου. Γιατί είναι πολύ σκληρή πέτρα και, μόλις κάνετε ένα λάθος, σας σπάει. Το ξέρουν και οι πιο ειδικοί μετά. Ο Rodin έβαζε συνήθως στους μαθητές του - το είχε κάνει και στην Camille Claudel - να του κάνουν ένα πόδι. Μόνο το κάτω μέρος, με τα δάχτυλα. Ξέρετε τι είναι να χτυπάτε μάρμαρο και να φεύγουν τα δάχτυλα με το παραμικρό λάθος; Όταν θα ξανακοιτάξετε αγάλματα δικά μας, να κοιτάξετε τα δάχτυλα των ποδιών, να δείτε τι μήκος έχουν και να καταλάβετε με ποιά δύναμη έπρεπε να χτυπήσουν ανάμεσα στα δάχτυλα και ταυτόχρονα να ελέγχουν να μην ξεφύγει. Το θέμα ποιο είναι; Είναι ότι οι Έλληνες αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν το μάρμαρο και το μετέτρεψαν σιγά-σιγά σε φως, γιατί είναι σκληρό. Γιατί ήθελαν να μείνει. Πολλές από τις επιλογές του Ελληνισμού, προέρχονται από την εξής παράξενη ιδέα: είναι ότι σημασία δεν έχει να προχωράς, σημασία έχει να μην πας πίσω. Όταν λέτε σε κάποιον μην πηγαίνεις πίσω, δεν καταλαβαίνει αμέσως ότι εννοείς «μπορείς και να προχωράς». Όταν παίζει σκάκι και μαθαίνει τα πιόνια, καταλαβαίνει τι σημαίνει να μην μπορείς να πας πίσω. Άρα κάθε κίνηση, μετά, την σκέφτεται, γιατί δεν υπάρχει ανάδραση αναστρέψιμη. Εδώ είναι το ίδιο, στην πραγματικότητα ο Ελληνισμός – θυμάστε αυτή την περίοδο είναι πολύ της μόδας να λέμε ότι ζούμε δύσκολη περίοδο. Αφού βλέπετε δεν έχετε καν καθίσματα. Μπορείτε να μου πείτε μια περίοδο, που ο Ελληνισμός ήταν μια χαρά;

Ακροατής: - Το Βυζάντιο.

Ν. Λυγερός: -Το Βυζάντιο; Ελπίζω να είναι για χιούμορ. Γιατί το Βυζάντιο, αν θυμάσαι φίλε μου, έχει αλλάξει τόσες φορές, που έχει δεχτεί επιθέσεις από παντού,

συνεχώς έχει προβλήματα. Το Βυζάντιο αντιθέτως κατάφερε να διαχειριστεί τα πράγματα για 11 αιώνες, με συνεχόμενα προβλήματα. Και κανονικά θά 'πρεπε να σκεφτόμαστε καλύτερα το πνεύμα του Βυζαντίου, για να αντιμετωπίζουμε τα προβλήματά μας. Αλλά όχι να λέμε ότι το Βυζάντιο δεν έχει προβλήματα. Κι όχι μόνο στο τέλος, είχε από την αρχή. Το θέμα, λοιπόν ποιο είναι, είναι ότι εμείς καταλάβαμε πολύ γρήγορα ότι – αυτό είναι του Ναπολέοντα, δεν μας πειράζει, που λέει – η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση· κι είναι σωστό, απλώς, αυτό που λέει ο Ελληνισμός είναι ότι η καλύτερη επίθεση, είναι η αντεπίθεση. Έχει μόνο ένα ελάττωμα· πρέπει να είσαι ζωντανός. Δηλαδή πρέπει να έχεις δεχθεί ήδη την επίθεση, για να κάνεις την αντεπίθεση. Αλλά αυτό σημαίνει ότι πρέπει να έχεις σκεφτεί στρατηγικά πώς θα αντισταθείς, για να περάσεις στην αντεπίθεση. Αλλά η αντεπίθεση έχει όντως ένα καλό, είναι η μόνη από τις επιθέσεις που έχει δεδομένα. Οι επιθέσεις δεν έχουν δεδομένα, συχνά χάνουν. Το άλλο που καταλάβαμε είναι ότι σχεδόν όλοι μας μπορούμε να κάνουμε επίθεση. Σχεδόν κανένας δεν ξέρει να κάνει άμυνα. Υπάρχουν 2-3 που ξέρουν να κάνουν αντεπίθεση. Άρα, σ' αυτό το πλαίσιο, το βλέπετε και στις τοποθεσίες που επιλέγουμε, όταν η κοινωνία είναι μοντέρνα λέει ότι τα νησιά μας είναι πάνω σε άγονες γραμμές και δεν καταλαβαίνει ότι όλος ο Ελληνισμός είναι πάνω σε μια άγονη γραμμή. Γιατί τα νησιά, αν είναι σε άγονες γραμμές, είναι απλώς επειδή είναι τοποθεσίες που είναι πολύ δύσκολες. Θα μου πείτε γιατί επιλέξαμε τοποθεσίες δύσκολες. Γιατί καταλάβαμε κάτι που είναι πολύ απλό - όταν το εξηγούμε μετά λες «είναι φως-φανάρι» - κι είναι το εξής: Όταν μια θέση είναι εύκολα προσβάσιμη, είναι εύκολα προσβάσιμη και για τους εχθρούς. Ενώ όταν μια θέση είναι δύσκολα προσβάσιμη, είναι δύσκολη και για τους εχθρούς. Άρα, άμα το σκεφτείτε, βλέπετε, όταν πηγαίνουμε και καρφωνόμαστε πάνω στα Μετέωρα, γιατί δεν καρφωθήκαμε από κάτω και πήγαμε εκεί πάνω; Πρέπει να τό 'χεις, για να πας εκεί πάνω. Δεν είναι προσβάσιμο, πρέπει να σε τραβάει ο άλλος, βλέπετε πάνω σε τι πέτρες είναι. Για καλλιέργειες, το αφήνουμε, ακόμη κι άμα βάλεις ζεόλιθος, έχεις θέματα. Το θέμα είναι πώς ανεβαίνει ο άλλος, άμα δεν θες να ανεβαίνει. Άρα η ιδέα του Ελληνισμού είναι πώς να καρφωθεί πάνω στον χώρο για να διασχίσει τον Χρόνο. Γιατί, ξέρετε, ο καλύτερος τρόπος να διασχίσετε τον Χρόνο είναι να είστε ακίνητος. Και πώς να μείνεις ακίνητος, όταν όλοι κινούνται. Επιλέγοντας δύσκολες θέσεις. Και μετά το βλέπετε πολύ απλά, έχετε δει εσείς ποτέ ένα κάστρο σε μια εύκολη θέση; Έτσι σε μια πλατιά πεδιάδα, νά 'ναι το κάστρο, έτσι, μόνο του, το φαντάζεστε; Ακόμα και σ' αυτό, υπάρχουν μερικές εξαιρέσεις που έχει κάνει ο Vauban, το έχει κατεβάσει το κάστρο και το έχει βυθίσει μέσα, είναι όλη η πεδιάδα ίσια, δεν το βλέπετε το κάστρο, κι όταν το βλέπετε είναι αργά. Γιατί τότε, όταν το βλέπετε, σε βλέπει, αλλά το θέμα είναι ότι σε βλέπει το κανόνι, ενώ εσύ το βλέπεις με το μάτι, γιατί δεν ξέρεις ότι ήταν εδώ. Εδώ, λοιπόν, η δυσκολία ποια είναι, είναι ότι η μνήμη μέλλοντος προέρχεται από μια ιδέα παράξενη 'το πώς να επιλέξουμε μερικές πολύ σημαντικές θέσεις για να μείνουν'. Εγώ το δίνω σαν παράδειγμα. Ας πούμε ότι έχετε ένα περιουσιακό στοιχείο πολύ σημαντικό, έναν θησαυρό και λέω ότι θέλω να τον κρατήσετε για 200 χρόνια. Πού θα τον βάζατε; Όσοι απαντήσουν «στο σπίτι μου» έχουν ξεχάσει ότι είναι σπάνια τα σπίτια που έχουν 200 χρόνια. Ενώ τα κάστρα, ενώ οι εκκλησίες, είναι πολύ εύκολα. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα, στην Κύπρο δεν

είναι τυχαίο που η εκκλησία είναι τόσο δυνατή. Γιατί κάθε φορά που υπήρχαν εισβολείς με βάρβαρους, πειρατές κλπ, προστατεύονταν στις εκκλησίες. Στα μοναστήρια συγκεκριμένα, γιατί είμαστε πιο πολύ του μοναστηριού παρά της εκκλησίας - είμαστε της εκκλησίας, όταν όλα πάνε καλά, γιατί οι εκκλησίες είναι προσβάσιμες, είναι μέσα στην πόλη. Όταν τα πράγματα είναι σκούρα είμαστε του μοναστηριού. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Ελληνισμός είναι μοναστήρι κι όχι εκκλησία. Για ποιο λόγο - κι είναι πάλι το ίδιο -, γιατί όλη η ιδέα είναι ότι σε μας, επειδή είμαστε πολύ λίγοι, είναι πολύτιμη η ζωή. Άμα είναι τόσο πολύτιμη η ζωή, πρέπει να την προστατέψουμε. Θυμάμαι, είχα δώσει μια άσκηση στο Παγκράτιο, γιατί τους έβλεπα να πλακώνονται συνεχώς στο ξύλο και τους είπα, είναι πολύ απλό, «σήμερα παιδιά θα κάνουμε μια καινούρια άσκηση, ο πρώτος που χτυπάει τον άλλον, κέρδισε». Ξαφνικά πέρασαν όλοι σε αμυντικό. Γιατί σου λέει «στάσου, με ένα χτύπημα με κέρδισε». Ενώ πριν ήταν του τύπου «εγώ του έκανα 15, ο άλλος 12, εγώ κέρδισα». Όταν ξέρετε λοιπόν ότι με ένα χτύπημα δεν είστε πια μετά... θα ξαναπώ ένα ανέκδοτο. Είναι περίοδος ψυχρού πολέμου, κι είναι ένας Ρώσος κι ένας Αμερικανός κι ο Αμερικανός λέει «Εγώ έχω φτιάξει ένα πολυβόλο που ρίχνει χίλιες σφαίρες το δευτερόλεπτο». Κι ο Ρώσος απαντάει «Εγώ έχω ένα που ρίχνει μία σφαίρα. Αλλά πριν από σένα». Ακόμη κι ο φωτογράφος γέλασε. Λοιπόν, τι εννοώ. Ο Ελληνισμός κατάλαβε ότι άμα δεχτεί γερό χτύπημα, εξαφανίστηκε. Άρα, όλο το θέμα του είναι να μην δεχτεί γερό χτύπημα. Να δεχτεί χτύπημα εντάξει, δεν μπορεί να το αποβάλει. Πώς να μη δεχτεί γερό χτύπημα. Ε, πρέπει να έχεις ένα αμυντικό πλαίσιο, που να είναι τόσο ισχυρό, που καταλήγει να είναι ανθεκτικό. Μια μεγάλη έννοια του Ελληνισμού. Όταν είμαστε της μοντέρνας εποχής, εμείς προσπαθούμε να έχουμε το βέλτιστο, μας έχουν πρήξει όλοι «το βέλτιστο, το βέλτιστο, το βέλτιστο». Ωραία... το βέλτιστο παιδιά, σε βάθος χρόνου δεν είναι ανθεκτικό. Έχει αστάθεια. Ανάποδα τώρα, το ανθεκτικό σε βάθος χρόνου είναι βέλτιστο. Υπάρχει μια μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών. Άρα, ο Ελληνισμός επέλεξε - και γι' αυτό είναι ακόμη εδώ - όχι να είναι βέλτιστος, αλλά να είναι ανθεκτικός. Θα μου πείτε «και πώς έκανε αυτήν την περιοχή». Πολύ εύκολα, δημιούργησε την δημοκρατία. Τεράστιο θέμα. Εμείς είμαστε πάντοτε μια μειοψηφία και δημιουργήσαμε ένα σύστημα που βασίζεται στην πλειοψηφία. Πρέπει να τό 'χεις. Άρα, λέμε ότι είναι σημαντικό οι περισσότεροι να είναι μαζί. Εμείς είμαστε οι λίγοι και το κάνουμε εμείς. Δηλαδή - προσέξτε - είναι οι περισσότεροι των λίγων. Γι' αυτό εμείς είμαστε του κλέους κι όχι της φήμης. Γιατί το κλέος είναι η αναγνώριση απ' τους άξιους. Η φήμη είναι η αναγνώριση από τους άσχετους. Το να είσαι διάσημος σημαίνει ότι είσαι γνωστός από άγνωστους. Το να έχεις κλέος... Γι' αυτό λέμε Ηρακλής, δε λέμε υστεροφημία. Με το κλέος, λοιπόν, επιλέγουμε ότι αυτό που έχει σημασία στην ιστορία της Ανθρωπότητας είναι να μας αναγνωρίζουν οι άξιοι. Πολύ σπουδαία έννοια, να ξέρετε ότι συνήθως εμείς, επειδή δίνουμε μάχες όταν οι άλλοι είναι περισσότεροι, λέμε εντάξει, τώρα είναι αρκετοί, δηλαδή αρκετά περισσότεροι από εμάς, για να κάνουμε κι εμείς μάχη. Να μην το ξεφτιλίσουμε κιόλας, να μην είμαστε ένα προς ένα, εντάξει. Να είμαστε ένα προς τρία, ένα προς επτά, εντάξει λες τώρα αρχίζουν να γίνονται σοβαρά τα πράγματα. Όταν έχουν πολλά βέλη, θυμάστε με τη σκιά, εφόσον ξέρουμε εμείς τον ήλιο. Άρα η ιδέα είναι ότι στην Ιστορία της Ανθρωπότητας, άμα μετρήσετε πόσοι είναι οι

πολιτισμοί που έχουν αντέξει τόσες επιθέσεις από πιο ισχυρούς αντιπάλους, θα δείτε πάλι ότι είναι τρεις κι ο κούκος. Δηλαδή η ιδέα είναι ότι ξέρεις ότι θα έχεις ισχυρούς εχθρούς, ξέρεις ότι είσαι λιγότερο, ξέρεις ότι πρέπει να είσαι ανθεκτικός και επινοείς κάτι που είναι πολύ σπουδαίο, τη Δημοκρατία. Η Δημοκρατία είναι φτιαγμένη για να χάνουμε χρόνο. Άρα λανθασμένη ιδέα, θα μου πουν μερικοί. Θα μου πουν άλλοι όπως με τις επιτροπές που κάνουμε ημερήσια διάταξη, που μιλάμε για την επόμενη ημερήσια διάταξη, πριν τελειώσουμε τη σημερινή. Όχι δεν μιλάω γι' αυτή, μιλάω για τη Δημοκρατία τη γνήσια Δημοκρατία. Η Δημοκρατία είναι για να τσακωθούμε μεταξύ μας και να βγει μια ιδέα, μετά από συζήτηση, μετά από διάλογο. Άρα, στην πραγματικότητα, η Δημοκρατία είναι μια διαδικασία, η οποία ενσωματώνει χρόνο μέσα στην απόφαση. Το έχετε σκεφτεί ποτέ έτσι; Γιατί ξέρετε στα καθεστώτα που είναι αυταρχικά, που είναι χουντικά, που είναι ναζιστικά, που είναι κομμουνιστικά, όλα αυτά που έχουν φτιάξει τέτοια πράγματα, δεν έχουν καμία έλλειψη χρόνου. Το κάνουμε τώρα. Έχουμε και μερικούς, ακόμα και στην Ελλάδα, νοσταλγούν τέτοιες εποχές. Μου λένε, ας πούμε θυμάμαι μια φορά - με είχε ξαφνιάσει αυτό το επιχείρημα - μου λέει εμείς τώρα θέλουμε νερό στο χωριό άμα ήμασταν επί... άμα δεν το έκαναν, την επόμενη μέρα ήταν φυλακή. Και λέω «καλά ρε παιδιά αυτό θέλετε;» «Ε», λέει, «για τους άλλους». Το χάσιμο χρόνου είναι μια επένδυση. Επειδή τα παιδιά στην αρχή μίλησαν γι' αυτή την έννοια, είναι ακριβώς το νόημα του δασκάλου. Ο δάσκαλος είναι φτιαγμένος για να χάνει χρόνο στην Παιδεία, στην Εκπαίδευση δεν προλαβαίνει, γιατί πρέπει να είναι εντός ύλης. Άρα, επειδή είναι εντός ύλης, είναι εκτός ενέργειας. Τους βλέπετε μερικούς, λέτε «καλά ρε παιδιά από τον πρώτο μήνα λέτε δεν θα προφτάσετε να τελειώσετε την ύλη;» Το να είσαι της ενέργειας κι όχι της ύλης σου επιτρέπει να είσαι πιο κοντά στο φως, παρά στη φωτιά. Η δημοκρατία λοιπόν είναι φτιαγμένη για να συζητάμε και, μετά, ως λαός, να αποφασίζουμε. Άμα το σκεφτείτε ορθολογικά και σκεφτείτε ότι είχαμε εχθρούς σαν τους Πέρσες, όπου είχαν μια αυταρχική προσέγγιση, καταφέραμε εμείς που είμαστε της καθυστέρησης των αποφάσεων και της συζήτησης και της δημοκρατίας να παίρνουμε καλύτερες αποφάσεις από αυτούς που ήταν γρήγοροι. Διότι στο τέλος, αποδείξαμε ότι ήταν γρήγοροι να πεθάνουν. Εμείς είμαστε της καθυστέρησης, ακόμα και για το θάνατο και στο τέλος θα ζητήσουμε παράταση. Θα πούμε για όλα αυτά που κάναμε, ρε Θεέ, δεν βλέπεις, δεν προλάβαμε να ζήσουμε, παράγαμε συνεχώς έργο, δώσε και καμιά παράταση. Ε, βέβαια, πάντοτε ζητάμε παρατάσεις, το θέμα είναι πού είναι ο Θεός. Λοιπόν, γιατί πρέπει να μιλάς σε αυτόν, όχι σε άλλους. Το θέμα, λοιπόν, είναι ότι δημιουργώντας ένα πλαίσιο που ενσωματώνουμε τον Χρόνο μέσα στις αποφάσεις μας, μέσα στις πράξεις μας, σιγά-σιγά μετατρέψαμε το εφήμερο σε διαχρονικό, το έργο σε αθάνατο και δώσαμε ένα παράδειγμα στους άλλους ότι γίνεται. Γιατί έχει μεγάλη σημασία όταν ένας λαός αποδεικνύει ότι κάτι το οποίο είναι απίστευτο, γίνεται και που, παρόλο που έγινε, παραμένει απίστευτο. Το πιο εντυπωσιακό είναι ότι, ως λαός, εμείς θεωρούμε ότι δεν έγινε και τίποτα. Πολύ απλά, άμα βλέπατε τα καράβια της Περσίας στη Σαλαμίνα, δεν είμαι σίγουρος ότι θα λέγατε αμέσως, εντάξει το έχουμε. Άμα βλέπατε στις Θερμοπύλες πόσοι ήταν απέναντι, δεν είμαι σίγουρος ότι θα λέγατε εντάξει μωρέ θα κερδίσουμε χρόνο, θα δεις. Ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι για τον Ελληνισμό αυτό που λέγεται θαύμα σε άλλους, σε μας είναι

απλώς άθλος. Δηλαδή γίνεται! Απλώς πρέπει να το σκεφτείς, πρέπει να το σκεφτείς ορθολογικά, στρατηγικά και μετά το κάνεις, αυτό μετά λέγεται άθλος. Για τους άλλους παραμένει θαύμα, σε μας είναι άθλος. Είμαστε πολύ, πολύ, πολύ - πώς να το πω - σκληροί με τα θαύματα, πρέπει να είναι πολύ-πολύ ψηλά, αλλιώς το λέμε απλώς ότι είναι άθλος. Άρα, κανονικά, θα ήθελα να σκεφτείτε ορθολογικά ότι αν ήμασταν όπως νομίζετε ότι είμαστε δεν θα ήμασταν εδώ, καταλάβατε. Γιατί άμα ήμασταν πραγματικά της μιζέριας, όπως μας εξηγούν μερικοί ή όπως πιστεύουμε εμείς ότι συνεχώς έχουμε αυτά τα προβλήματα, κανονικά, ο Ελληνισμός θα έπρεπε να ήταν νεκρός και τώρα έχετε ένα πρόβλημα. Είναι ότι δεν μπορείτε να πείτε ότι είμαστε νεκροί. Άρα θέλει να πει ότι έχει γίνει επί του πρακτέου ότι είμαστε εδώ και αιώνες, παρόλο που είχαμε συνεχώς προβλήματα. Μία από αυτές τις εξηγήσεις είναι η εξής, είναι ότι ο Ελληνισμός για να λύσει προβλήματα, παράγει μεγαλύτερα, έτσι λύνονται τα μικρά. Ο Ελληνισμός δεν ενοχλείται από το αδιανόητο. Άρα λίγο, μερικές βάσεις, το κάτω μέρος είναι η πραγματικότητα, μετά είναι η πράξη, για την οποία μιλήσαμε. Για να κάνουμε πράξεις που διαμορφώνουν την πραγματικότητα, πρέπει να έχουμε όραμα. Για να έχουμε όραμα, πρέπει να πιστεύουμε στις ουτοπίες και για να πιστεύουμε στις ουτοπίες, πρέπει να επινοήσουμε το αδιανόητο. Όταν δεχθήκαμε τόσες πολλές φορές επιθέσεις από την Περσία ποτέ κανένας, ποτέ κανένας, τοπικιστικά δεν σκέφτηκε τι άλλο να κάνουμε. Είναι ο Μέγας Αλέξανδρος που σκέφτηκε ότι τα προβλήματα δεν θα λύνονται εδώ, θα λύνονται στην πηγή. Άρα θέλω να σας πω ότι παρόλο που θαύμαζε όλους τους προηγούμενους, κανένας από τους προηγούμενους δεν είχε τολμήσει - όχι να το κάνει - να σκεφτεί ότι θα έπρεπε να πάμε εκεί αντί να τους περιμένουμε κάθε φορά εδώ. Αυτό κι αν είναι το αδιανόητο και μόλις το σκέφτηκε αυτό, βέβαια, του είπαν ότι είναι ουτοπικό. Αλλά αυτός δημιούργησε ένα άλλο μεγαλύτερο πρόβλημα, για να λύσει αυτό και είπε «ούτως ή άλλως εγώ θα πάω στην άκρη του κόσμου, παρεμπόδιοντος θα πάμε στην Περσία». Ε, εντάξει, αν είναι για την άκρη του κόσμου κι εμείς μαζί σου, εντάξει; Δεν έχουμε θέμα σε αυτό. Άρα, όταν κοιτάζετε πώς λειτουργούμε, πολύ συχνά έχετε την εντύπωση ότι δεν ξέρουμε που πάμε· είναι λάθος. Δεν είναι εντύπωση. Δεν ξέρουμε όντως που πάμε. Και γι' αυτό οι εχθροί μας δεν ξέρουν ούτε αυτοί που πάμε. Και γι' αυτό το λόγο ακόμα και οι προδότες μας δεν μπορούν να μας καρφώσουν, αφού δεν ξέρουν ούτε αυτοί. Γιατί, όπως βλέπετε, ο Ελληνισμός είναι ένα κινητό μπουρδέλο. Δηλαδή, ποτέ δεν είπαμε ξεκάθαρα προς τα πού θα πάμε. Ποτέ, ποτέ. Και να ξέρετε ότι κάθε φορά που κάποιος προσπάθησε να μας βάλει προς μια κατεύθυνση φάγαμε μια τεράστια σφαλιάρα. Γιατί ο Ελληνισμός δεν είναι της κατεύθυνσης. Δεν είναι της εντολής, πάει εκεί που γουστάρει. Άμα του έρθει, τότε θα το κάνει. Άμα δε του έρθει, άμα δεν έχει αυτό το γούστο, δεν το κάνει. Γι' αυτό άμα προσέξατε, εμείς δεν πιστεύουμε στους θεσμούς. Δεν πιστεύουμε στο κράτος. Δεν φταίμε εμείς. Αφού το Κράτος και τη Βία τούς έβαλαν να καρφώσουν τον Προμηθέα. Εμείς είμαστε του Προμηθέα. Άμα θέλανε να είμαστε πραγματικά του κράτους, θα έπρεπε να αλλάζαμε το όνομά του. Πώς να πιστέψεις στο Κράτος ενώ ξέρεις ότι από την αρχαιότητα αυτός ήταν που εκτέλεσε την εντολή του Δία εναντίον του Προμηθέα. Στην πραγματικότητα, λοιπόν, δεν είμαστε ούτε της εντολής, ούτε της καθοδήγησης. Είμαστε απλώς της Στρατηγικής. Στην Στρατηγική υπάρχει ο στόχος, ο οποίος είναι

μια εξωστρατηγική οντότητα. Αλλά πρέπει κάποιος να τη σκεφτεί πριν γίνει Στρατηγική, για να υλοποιηθεί. Είναι αυτό που ονομάζουμε η 'Μεταστρατηγική'. Είναι η Στρατηγική που σκέφτεται τη Στρατηγική. Σε αυτό είμαστε πάρα πολύ καλοί για ένα βασικό πλαίσιο, εμείς είμαστε τεμπέληδες. Αλλά μιλάμε για επαγγελματίες. Δηλαδή, οι Αιγύπτιοι που δεν ήταν τεμπέληδες, κάθε φορά ξαναέκαναν τον κάθε χρόνο τους ίδιους υπολογισμούς. Εντάξει, εμείς το είδαμε μια φορά και λέμε «παιδιά εντάξει όχι και του χρόνου τα ίδια», άρα ξαφνικά, δημιουργήσαμε τα Μαθηματικά. Κατάλαβες; Εγώ δεν έχω δει κανέναν έξυπνο που να μην είναι τεμπέλης. Αλλά έχω δει... καλύτερα να μη το πω τώρα αυτό. Στην πραγματικότητα τι είναι, η τεμπελιά, άμα το σκεφτείτε, είναι το πρώτο στάδιο της νοημοσύνης, γιατί είναι αυτή που εντοπίζει ότι ξανακάνω το ίδιο πράγμα. Αλλά επειδή δεν θέλει να ξανακάνει το ίδιο πράγμα δημιουργεί μια διαδικασία που μπορεί να το κάνει. Αυτό ξέρετε πώς λέγεται στα Μαθηματικά; Θεώρημα. Και το θεώρημα, όπως έλεγαν και οι μικρές, σε σχέση με την τελειότητα -όχι εσύ, η άλλη- όχι για να μην νομίζετε ότι ο Δάσκαλος δεν άκουγε τι λέγατε- ναι, υπάρχει εξέλιξη στην τελειότητα, όχι όμως στην πληρότητα. Ούτως η άλλως, μαθηματικά έχει πεθάνει η πληρότητα απ' το 1931 με το Θεώρημα της Μη Πληρότητας. Άρα, μας αρέσει η τελειότητα. Και μερικές φορές μας λένε «δεν μπορείς να είσαι τέλειος». Δεν λέμε ότι εμείς είμαστε τέλειοι, αλλά αυτό που παράγουμε μπορεί να είναι τέλειο. Ένα Θεώρημα είναι τέλειο. Και ξέρετε σε ποια φάση είναι τέλειο; Γιατί είναι μόνο της αλήθειας. Δηλαδή μόνο της άρνησης της λήθης, γιατί είναι η μνήμη. Όταν δημιουργούμε λοιπόν κάτι, πρέπει να καταλάβουμε το εξής, πολύ συχνά μπερδεύουμε την μνήμη με την ανάμνηση. Να ξέρετε ότι όταν η μνήμη μετατρέπεται σε ανάμνηση έχει μπει στη διαδικασία λήθης. Στην πραγματικότητα όταν παράγουμε ένα έργο, παράγουμε μνήμη. Και είναι η μνήμη που θα έχουμε στο μέλλον ότι το κάναμε. Γι' αυτό επιλέξαμε εδώ να πούμε για τη *Μνήμη Μέλλοντος*. Όταν παράγεις ένα έργο πραγματικό, μπορείς να πεις «ξέρεις, σε δέκα χρόνια θα θυμόμαστε αυτό που κάνουμε τώρα». Όταν δεν παράγεις έργο σε μια βδομάδα θα τό 'χεις ξεχάσει. Άρα, αυτό που έχουμε εντοπίσει ως Ελληνισμός είναι ότι μπορούμε να κάνουμε υπερβάσεις μόνο με τις δυσκολίες. Δεν μπορείς να υπερσκελίσεις τις ευκολίες. Άρα, εμείς έχουμε ασχοληθεί με το θέμα της δυσκολίας. Δηλαδή, χρησιμοποιούμε τη δυσκολία για να πάμε λίγο πιο πέρα. Γιατί γίνεται αυτό, γιατί δεν υπάρχει παραγωγή έργου για την Ανθρωπότητα χωρίς υπέρβαση. Θα το δείτε για τα παιδιά. Όταν ένα παιδί μαθαίνει γρήγορα κάτι, το ξεχνάει γρήγορα. Το λέω για τους γονείς, που μερικές φορές στεναχωριούνται και λένε «ακόμα δε τό 'μαθε», αλλά όταν θα το πιάσει, θα το κρατήσει. Αυτό είναι το θέμα σας. Το μαθαίνει για να το κρατήσει ή το μαθαίνει για να περάσει το εξάμηνο; Άρα, βλέπετε ότι η κοινωνία έχει γεμίσει φοιτητές, ενώ η Ανθρωπότητα θέλει μαθητές. Οι φοιτητές είναι αυτοί που κάνουν ό,τι μπορούν. Φοιτητές είναι, τι να κάνουμε. Οι μαθητές είναι αυτοί που κάνουν ό,τι δεν μπορούν. Ο Ελληνισμός είναι μαθητής του χρόνου. Εδώ και χρόνια κάνει αυτό που αντικειμενικά δεν γίνεται. Κι εφόσον το κάνει λέμε ότι έκανε άθλους. Για τους άλλους όμως είναι θαύματα. Ο ίδιος θεωρεί ότι απλώς το έκανε. Το έκανε επειδή ο χρόνος, ως Δάσκαλος, του εμπιστεύτηκε αυτήν την αποστολή. Ότι «μπορείς να το κάνεις εσύ». Αυτό είναι ένα τεράστιο θέμα. Άρα, πρέπει να καταλάβετε λίγο περισσότερα πράγματα με τον Δάσκαλο και με τον μαθητή. Στην

πραγματικότητα, είναι πολλοί που ρωτάνε - είναι φωτεινό ερώτημα αυτό - πώς γίνεσαι μαθητής. Ενώ η απάντηση είναι απλή, ακούγοντας τον Δάσκαλο. Το επόμενο στάδιο είναι πώς γίνεται κάποιος μαχητής. Πιο δύσκολο. Και, συνήθως, το ρωτάνε οι μαθητές. Ενώ η απάντηση είναι πάλι εύκολη. Δεν απαρνιέσαι ποτέ τον Δάσκαλο. Μία φορά να τον απαρνηθείς, είσαι πάλι μαθητής. Ποια είναι η διαφορά; Η διαφορά είναι ότι ο μαθητής ξέρει ότι μερικά πράγματα δεν μπορούν να γίνουν από τον ίδιο, όμως ξαφνικά ακούει τον Δάσκαλο που του λέει «μπορείς να το κάνεις» και μετά μπαίνει σε μια διαδικασία υλοποίησης, γιατί τον εμπιστεύεται. Αυτό βλέπετε είναι το θετικό προς μια κατεύθυνση. Αλλά δεν είναι αρκετά βαρύ. Το αρνητικό είναι από την άλλη. Γιατί ρωτάς τον Δάσκαλο μια συμβουλή που δε θα ακολουθήσεις; Τον απαρνιέσαι ήδη, απλώς δεν το λες έτσι. Άμα το σκεφτείτε και σε επίπεδο πνευματικό και χριστιανικό, ο Χριστός προειδοποιεί τον Πέτρο, δεν του έρχεται έτσι, ξαφνικά. Του λέει κι ο άλλος παραμένει μαθητής κι όχι μαχητής. Στην πραγματικότητα είναι μόνο μετά που θα γίνει μαχητής και, για να αποδειχθεί, ο Πέτρος θα ζητήσει να σταυρωθεί ανάποδα. Για να μην υπάρχει καμία αναλογία με τον Δάσκαλο. Μόνο τότε γίνεται ο Πέτρος που εμείς σεβόμαστε. Δεν ήταν πριν. Πριν ήταν ένας μαθητής, που τον απαρνήθηκε τρεις φορές. Άρα, το θέμα με τον Ελληνισμό, άμα θέλουμε να το κοιτάξουμε πιο ορθολογικά, είναι μαχητής της Ανθρωπότητας, γιατί δεν απαρνήθηκε ποτέ τον Χρόνο. Ποτέ! Και γι' αυτό τον σέβεται και τον θαυμάζει τόσο πολύ η Ανθρωπότητα και από ανθρώπους που δεν ξέρουν ακριβώς πώς είναι. Είναι μερικοί που δεν ξέρουν ακριβώς πού είναι η Ελλάδα, αλλά ξέρουν ακριβώς τι είναι ο Ελληνισμός. Είναι τεράστιο θέμα! Το λέω πολλές φορές και στους μαθητές και τους φοιτητές, ξέρετε, άμα πάρουμε τους μαθηματικούς της αρχαιότητας που γεννήθηκαν στην Ελλάδα είναι δύο, όλοι οι άλλοι είναι εκτός. Και λέω τι να τους κάνουμε τώρα, θα τους βγάλουμε ότι είναι όλοι ξένοι; Αφού τότε ήταν αλλιώς τα πράγματα τι να κάνουμε; Άρα, μερικές φορές, επειδή δεν ξέρουμε να προσδιορίσουμε τον εαυτό μας, χρειαζόμαστε χώρο. Όταν ξέρουμε να προσδιορίσουμε τον εαυτό μας, το μόνο που χρειαζόμαστε είναι Χρόνος. Διότι ξέρουμε ότι ο Χρόνος είναι μαζί μας και έχουμε αποφασίσει να είμαστε μαζί του. Ο Ελληνισμός από την αρχή είχε αποφασίσει να είναι μαζί με τον Χρόνο. Είναι σπάνιοι αυτοί που το κάνουν κι είναι πιο σπάνιοι αυτοί που το καταφέρνουν. Γιατί το πρόβλημα είναι ότι με το παραμικρό λάθος είστε εκτός Χρόνου κι όταν είστε εκτός timing, είστε σε λανθασμένο πλαίσιο, όποιο και να είναι το πλαίσιο. Άρα, όπως βλέπετε, αν ο Ελληνισμός κατάφερε να είναι ακόμα εδώ και να σας προκαλεί ενδιαφέρον το πώς το κατάφερε, είναι ακριβώς γι' αυτό το λόγο.

Θέλω να σας μιλήσω τώρα για το Θέατρο. Στο Θέατρο, στο Αρχαίο Θέατρο, όλοι ξέρουν το τέλος, πρέπει να είσαι πολύ μικρό παιδάκι για να μην ξέρεις το τέλος σε μια Τραγωδία, όμως έχετε αναρωτηθεί, γιατί πάμε, αφού το ξέρουμε το τέλος; Ενώ, άμα σας δώσω ένα μυθιστόρημα αστυνομικό και σας πω το τέλος, δεν έχετε όρεξη να το διαβάσετε μετά. Εμείς, λοιπόν, πηγαίνουμε στο θέατρο όχι για να δούμε το τέλος, αλλά για να δούμε πώς τελειώνει. Πώς; Με ποιον τρόπο; Πώς θα φτάσει σε αυτό το τέλος; Αυτό που μας ενδιαφέρει ουσιαστικά είναι η ερμηνεία, η εκτέλεση της πράξης. Είναι το ίδιο που έχουμε στη μουσική, όταν πάτε να δείτε ένα κονσέρτο και σας λέει το πρόγραμμα, τότε ξέρετε, αν έχετε και το cd το έχετε ακούσει τετρακόσιες φορές,

όμως θέλετε να δείτε την εκτέλεση. Αυτό που ενδιαφέρει λοιπόν την Ανθρωπότητα είναι πώς κινείται ο Ελληνισμός, ακόμα κι αν ξέρει το τέλος κι εδώ ξαναερχόμαστε σε αυτό το τέλος και είναι το εξής: Αν πραγματικά παράγετε έργο, στο τέλος οι άλλοι θα πουν για εσάς «άξιος», τίποτα άλλο, όχι πολλά λόγια, εντάξει σε αυτά είμαστε λακωνικοί. Στο ενδιάμεσο - για να το χαρείτε, εφόσον μίλησες για τη μεταχαρά - πρέπει να καταλάβουμε το εξής, η χαρά φθείρει, φθείρει, η μεταχαρά δυναμώνει. Η μεταχαρά είναι η ικανότητα να παρέχεις χαρά στους άλλους και μετά βλέποντας τη χαρά των άλλων να χαιρέσαι. Θα δείτε ότι σπάνια ο Ελληνισμός είναι χαρούμενος, ενώ είναι συνεχώς μεταχαρούμενος. Για όσους δεν το πίνουν με την πρώτη, παίρνω το παράδειγμα: έχετε ένα μικρό παιδάκι, τού δίνετε ένα δώρο - το λέω ειδικά για τις μαμάδες τώρα - και το βλέπετε τη χαρά που έχει, δεν μπορείτε να την έχετε εσείς με τίποτα, αλλά όταν το βλέπετε να έχει τόση χαρά, σας προκαλεί χαρά. Αυτή η χαρά δεν είναι χαρά, είναι μεταχαρά, γιατί εσείς προκαλέσατε την πρώτη χαρά. Αν οι άνθρωποι μπορούσαν να προκαλέσουν συνεχώς χαρά στους άλλους, πρώτον θα ήταν μεταχαρούμενοι, αλλά θα ήταν και πιο Έλληνες. Ο Έλληνας δεν είναι φτιαγμένος για να είναι χαρούμενος. Άμα θέλετε να είστε χαρούμενος, να πάτε στο εξωτερικό και να ασχοληθούμε με εσάς, γιατί λόγω του έργου των Ελλήνων να είστε χαρούμενοι. Αυτό που έχει σημασία είναι, στην Ανθρωπότητα, ότι ο Ελληνισμός πολύ γρήγορα έδωσε σημασία στον άλλο και βλέπετε πόσο σημαντικό είναι σε μας το θέμα της φιλοξενίας. Τεράστια σημασία! Είναι τόσο μεγάλη αυτή η σημασία, που θυμάστε ότι η φιλοξενία έχει γίνει κώδικας και ακόμα και τον εχθρό σου να έχεις, επειδή είναι σε πλαίσιο φιλοξενίας δεν του κάνεις τίποτα, αυτό είναι ιερό. Εντάξει; Δηλαδή είναι σαν εκείνη τη στιγμή να αφαιρείται η ιδιότητά του και είναι ένας άνθρωπος σαν όλους τους άλλους. Το άλλο που έχει σημασία και το ξεχνάμε πολύ συχνά είναι ότι ο Ελληνισμός, την ώρα της φιλοξενίας, δίνουμε δύο πράγματα, αλάτι και νερό, τίποτε άλλο. Βέβαια, τώρα το έχουμε ξεφτιλίσει και δεν ξέρουμε καν τι δίνουμε και μάλιστα περιμένουμε όταν έρχεται ο φιλοξενούμενος να μας φέρει και κάτι. Του λες να ανοίξεις την πόρτα με τα πόδια, γιατί τα χέρια είναι γεμάτα. Γιατί δίνουμε νερό; Γιατί άλας και ύδωρ; Γιατί, άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, πρώτα απ' όλα είναι τα δύο συστατικά της θάλασσας και δεύτερον είναι τα δύο απαραίτητα συστατικά για τον άνθρωπο. Όλα τα άλλα είναι πολυτέλεια, αυτό είναι το βασικό. Άμα εσείς διψάτε κι εγώ σας έχω μπακλαβάδες, καταλάβατε πώς θα νιώθετε. Ο Ελληνισμός, λοιπόν, άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, εδώ μπαίνει σαν θέμα γενναιοδωρίας, δεν δίνει αυτό που έχει, δίνει αυτό που είναι. Και σε αυτό το πλαίσιο μπορείτε να το ξαναδείτε και με τον δάσκαλο. Ο δάσκαλος δεν δίνει πράγματα, εντάξει, «πάρε αυτό». Ο δάσκαλος δίνει αυτό που είναι. Και αυτό είναι η μεγαλύτερη πράξη γενναιοδωρίας, γι' αυτό σας λέω ότι όταν δεν ακούτε τη συμβουλή του δασκάλου, στην πραγματικότητα, φτύνετε το δώρο. Ενώ, προσέξτε πόσο μεγάλη σημασία δίνουμε, ακόμα και θρησκευτικά, στην έννοια του αντίδωρου. Βέβαια, οι περισσότεροι από εμάς παίρνουν το αντίδωρο, το θεωρούν ότι είναι απλώς ψωμί και δεν καταλαβαίνουν γιατί λέγεται καν αντίδωρο. Γιατί δεν μπορείς να πάρεις αντίδωρο, αν δεν έχει γίνει δώρο. Φανταστείτε, σε κάποιον έρχεστε και του λέτε «να πάρε, σου έχω φέρει ένα αντίδωρο», αλλά δεν είναι το ψωμί της εκκλησίας είναι κάτι άλλο, θα πει «γιατί αντίδωρο». Βλέπετε, ενώ εμείς το θεωρούμε τόσο φυσιολογικό, ότι ουσιαστικά ο Χριστός μάς προσφέρει συνεχώς,

που ξεχνάμε ότι είναι προσφορά, αλλά παίρνουμε το αντίδωρο. Γιατί αυτό δεν μας αρέσει να το ξεχνάμε.

Το λέω λοιπόν για τον Ελληνισμό, όσοι είναι προβληματισμένοι από εσάς για τα γεγονότα που ζούμε. Πρώτα απ' όλα πρέπει να θυμούνται αν ζουν αυτά τα γεγονότα ή αν υπάρχουν αυτά τα γεγονότα. Δεύτερον να θυμάστε αυτό που λέει ο Επίκτητος, που είναι πολύ σημαντικό αυτή την περίοδο για τους Έλληνες, μάς λέει πολύ ξεκάθαρα «θεώρησε τον εαυτό σου ως ελεύθερο ον ή ως σκλάβο, όλα εξαρτώνται από σένα». Όλα! Όταν ακούμε τον Ύμνο της Ελευθερίας από τον Διονύσιο το Σολωμό, δεν καταλαβαίνουμε όλα αυτά που λέει, γιατί δεν μας έχουν βάλει βέβαια όλες τις στροφές. Θα ήταν καλό να ξαναθυμηθούμε ότι έχει γράψει για τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*. Να ξέρετε ότι οι *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* είναι ελεύθεροι, ενώ είναι μερικοί που είναι ελεύθεροι σκλάβοι, αλλά είναι σκλάβοι. Το πρόβλημα είναι ότι έχουν την εντύπωση ότι αρκεί η ιδιότητα και ξεχνούν την οντότητα. Άμα σκεφτείτε, λοιπόν, την οντότητά μας ως Ελληνισμό και το σκεφτείτε οντολογικά ως οντολογία, θα δείτε ότι έχουμε αποκτήσει έναν σκοπό, μία τελεολογία, πρέπει να προσφέρουμε στους άλλους. Άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, ένας κανονικός λαός θα έλεγε «άμα προσφέρουμε συνεχώς στους άλλους, πώς θα ζήσουμε εμείς». Στην πραγματικότητα είναι μέσω της μεταχαράς. Αυτό που προσφέρουμε μάς δίνει δύναμη. Είναι πολύ απλό, φανταστείτε ότι έχετε φέρει έναν ξένο σε ένα μουσείο δικό μας. Θα πω το αρχαιολογικό, το πιο απλό. Το βλέπετε το βλέμμα του; Δεν το έχετε φτιάξει εσείς το μουσείο, συγκεκριμένα εσείς, ούτε έχετε φτιάξει τα αγάλματα που είναι μέσα. Ας πάρουμε, επειδή είμαστε στην Κόρινθο, ας πάρουμε της Αθήνας, για να μην έχουμε προβλήματα και μου πείτε μετά ότι είναι τοπικό. Άρα, τον πηγαίνετε λοιπόν στο μουσείο της Ακρόπολης και τον βλέπετε να κοιτάζει τα αγάλματα και ρωτάω, τι σας προκαλεί; Θα δείτε ότι είναι μεταχαρά. Το θέμα είναι ότι, πολύ συχνά, αυτός ο ξένος δεν θα μπορούσε να δώσει αυτό. Θα ήταν πιο πρόσφατο, όχι τόση, αυτή η απόσταση. Μπορούν οι Αιγύπτιοι, ας πούμε, αλλά τι θέλω να πω, θέλω να πω ότι την ώρα που τον φέρνετε σε αυτό τον χώρο, που έχουμε φτιάξει μετά από τόσους αιώνες, στην πραγματικότητα, νιώθετε ότι είναι όντως προσφορά και αυτή η προσφορά είναι που δυναμώνει τον Ελληνισμό. Γι' αυτό σας έλεγα στην αρχή - γιατί πρέπει να φτάσουμε στο τέλος - πρέπει να σκεφτείτε το εξής, αν θέλετε να πεθάνετε άξιοι, πρέπει να σκεφτείτε τη ζωή σας. Αν θέλετε να ζήσετε καλά, πρέπει να σκεφτείτε την ύπαρξή σας, αλλά αν θέλετε να ζήσετε μόνο καλά, μη στεναχωρηθείτε όταν σας θάψουμε ότι δεν θα πει κανένας τίποτα. Εντάξει, συγκεκριμένα τα πράγματα. Ακόμα και σε αυτό άμα το σκεφτείτε, εμείς έχουμε αυτή την παράδοση και λέμε «ζωή σε σας, να τον θυμάστε», εντάξει αυτή η ιδέα. Δεν λέμε σε όλους άξιος. Το «ζωή σε σας, να τον θυμάστε» το λέμε σε όλους, γιατί είμαστε τρεις κι ο κούκος, το «άξιος; όμως είναι κλέος, είναι άλλο. Άρα, εδώ θεωρούμε ότι αυτός έκανε κάτι παραπάνω από αυτό που περιμέναμε και τότε μπήκε σε άλλη κατηγορία. Λέω λοιπόν ότι δεν σας λέω τώρα να το σκεφτείτε ως υστεροφημία, δεν είναι αυτό το θέμα. Δεν είναι καν υστεροφημία, για να ξέρετε ότι μερικές φορές λένε άξιος και τελειώνει και τίποτε άλλο. Δεν λένε ολόκληρη ομιλία, διθυράμβους. Άρα το θέμα είναι ότι ξαφνικά θυμόμαστε ότι τα σάβανα δεν έχουν τσέπες και ότι το μόνο που θα

θυμούνται θα είναι το έργο μας και θα το θυμούνται οι δικοί μας. Αν όμως δεν έχουμε παράγει κανένα έργο, αλλά περάσαμε καλά, είναι πολύ απλό, περάσαμε καλά και θα περάσετε καλά, γιατί δεν αφήνετε κανένα ίχνος. Το θέμα είναι αν ξεπεράσαμε δύσκολα. Αν ξεπεράσαμε δυσκολίες, θα λέμε «αυτός εδώ έκανε αυτό, ρε παιδί μου, ήταν απίστευτο, κανονικά δεν μπορούσε να γίνει». Θα μπορείτε να πείτε για τους δικούς σας «ο παππούς μου, η γιαγιά μου, ο πατέρας μου, η μάνα μου, έκανε αυτό». Μετά ανάποδα μπορείτε να πείτε «ο γιος μου», γιατί μπορεί να σας συμβεί αυτό, πεθαίνει ο γιος σας, η κόρη σας. Αυτό που μας στεναχωρεί όταν πεθαίνουν οι πιο μικροί είναι ότι δεν έχουν προλάβει να κάνουν έργο. Όταν έχουν προλάβει, δεν μας στεναχωρεί με τον ίδιο τρόπο, γιατί έχουν κάνει ήδη, έχουν ήδη προσφέρει. Όταν όμως είναι πολύ μικρά τα παιδιά, πότε να προφτάσουν; Άρα, αυτό το πλαίσιο μάς βοηθάει πάρα πολύ, για να αξιολογήσουμε με την αξιολογία κι όχι με την αξιολόγηση αξίες, αξίες, αξίες. Όταν εμένα με παιδεύουν για θέματα αρχών, λένε αυτό είναι το πρέπει, πρέπει, πρέπει, να ρωτάτε κάθε φορά «είναι όμως το πρέπει το πρέπει;» Αν είναι το πρέπει κι εγώ μαζί σας, αν δεν είναι, τότε είναι αυθαίρετο. Κι εγώ θυμάμαι μια κυρία που ήταν στο ΙΚΑ και της εξηγούσαν ότι είναι νεκρή και λέει «μα πώς μπορεί να είμαι νεκρή, εφόσον είμαι απέναντί σας». Λέει στα χαρτιά είναι γραμμένο ότι έχετε πεθάνει. Λέει, μα σας λέω ότι είμαι εγώ και λέει «κοιτάξτε, εμείς είμαστε μια υπηρεσία, τα χαρτιά διαβάζουμε». Όταν φτάνουμε σε αυτό το επίπεδο απόγνωσης λέει «κι εγώ τώρα πώς πρέπει να πω ότι είμαι ζωντανή; Ότι έχω αναστηθεί από τα χαρτιά σας;» Άρα η ιδέα είναι ότι αν δεν υπάρχει συνέχεια, αυτή είναι η δυσκολία. Χωρίς τη συνέχεια, χωρίς τη σκυτάλη, γιατί είναι πολύ απλό, γιατί ξέρετε, όταν μαθαίνουμε στα παιδιά τη σκυταλοδρομία, στην αρχή νομίζουν ότι πρέπει να τρέχουν γρήγορα. Μετά κάπου-κάπου τους πέφτει η σκυτάλη και τους λένε ‘άκυρο’ και λέει «μα αυτό ήταν το θέμα μας;» Γιατί στην πραγματικότητα μόνο η σκυτάλη τρέχει, απλώς δεν έχει πόδια, άρα πρέπει κάποιος άλλος να το κάνει. Αν το σκεφτείτε, λοιπόν, ορθολογικά, είναι το ίδιο με τον Ελληνισμό. Στον Ελληνισμό το μόνο που τρέχει είναι η Ανθρωπότητα. Ο Ελληνισμός είναι μια τεράστια σκυταλοδρομία. Όσο παράγει έργο για την Ανθρωπότητα, η σκυτάλη δεν πέφτει. Όταν ασχολείται με τον εαυτό του, η σκυτάλη πέφτει. Γι’ αυτό να είμαστε πολύ προσεχτικοί με τον Ελλαδισμό και ξεχνάμε ότι ο Ελληνισμός είναι προσφορά, στο τέλος συρρικνωνόμαστε κι, ευτυχώς, μετά έρχεται κάποιος και λέει «παιδιά σταματήστε το, ξανά απ’ έξω». Σημασία έχει ότι δεν υπάρχει εσωτερική γενναιοδωρία. Άρα, ο Ελληνισμός, όπως σας έλεγα, δεν ανακάλυψε το ‘εγώ’, ανακάλυψε τον ‘άλλον’ και μετά στη συνέχεια, στην πορεία του κατάλαβε ότι το ‘εγώ’ που λέγαμε είναι ο ‘άλλος άλλος’, γιατί είναι ο άλλος για τον άλλο. Και μετά καταλαβαίνουμε ότι ένας λαός, όταν λέει απλώς «εμείς», δεν είναι της προσφοράς, γιατί είναι απλώς ο πολλαπλασιασμός του εγώ. Όταν λέει όμως ότι είμαστε οι άλλοι άλλοι, τότε ξέρουμε ότι σκέφτεται τους άλλους. Άρα, για να κλείσουμε. Βέβαια είναι παράλογο, γιατί ο Ελληνισμός δεν κλείνει ποτέ, άρα υπάρχουν και τα κοινωνικά, είναι ότι άμα θέλετε να θυμηθείτε κάτι, είναι η πρώτη λέξη. Αν είμαστε της αξίας, αν είμαστε των αξιών κι όχι των αρχών, αν πιστεύουμε στον άνθρωπο, αν υπηρετούμε την Ανθρωπότητα, είναι επειδή ουσιαστικά αποφασίσαμε από την αρχή ότι η αλήθεια είναι η άρνηση της λήθης. Άρα έχουμε αποφασίσει να πούμε στους άλλους, εσείς μπορεί να θυμάστε,

εμείς δεν θα ξεχάσουμε. Είναι πολλή μεγάλη η διαφορά, γιατί όταν θυμάσαι, μπορείς να ξεχάσεις, ενώ όταν δεν ξεχνάς, δεν μπορείς. Άρα, φανταστείτε τώρα να νιώθετε όλοι σας ότι είστε υπεύθυνοι να μην ξεχάσετε κάτι από τον Ελληνισμό και ότι αν το ξεχάσετε δεν θα υπάρχει πια. Είναι αυτό που νιώθει ο Έλληνας μέσα στην πάροδο του Χρόνου και των αιώνων, είναι ότι, επειδή είμαστε τόσο λίγοι, αναγκαστήκαμε να παράγουμε αυτό το έργο ως σπάνιοι. Γιατί το νοητικό σχήμα είναι απλό, οι πολλοί είναι λίγοι, άρα πρέπει οι λίγοι να είναι σπάνιοι, για να επαρκούν για τους πολλούς. Άρα, μην περιμένετε πολλά από τους πολλούς. Δώστε ό,τι μπορείτε ως λίγος για να αναδειχθείτε ως σπάνιος.

Ευχαριστώ πολύ, να 'στε καλά! Καλή συνέχεια!